

IV. SEKCIÓ

AZ OKTATÁS MÓDSZERTANA

Bazsó Zoltán

A "Magyar nyelvkönyv bolgárok számára" c.
tankönyv komplex elemzése

A modern nyelvoktatás a gépi segédeszközök egyre terjedő használata mellett sem nélkülözheti a tankönyv alkalmazását a nyelvi képzés folyamatában. Az aduiovizuális hatásokat fokozottan érvényre juttató televíziós nyelvi programok is csak akkor képesek a nézőket/hallgatókat (a tanulókat) tartósan vonzaskörükben megtartani, ha valamilyen nyomtatott, írásos anyagot juttatnak az idegen nyelv iránt érdeklődők kezébe, a látott/hallott részek szintéziseként. Ez a tendencia érvényesül napjainkban is, annak ellenére, hogy egyre terjed az otthoni videózás, és lehetővé vált már sokak számára a sugárzásra kerülő, vagy a videokazettán megvásárolt nyelvi anyag többszöri, tetszőleges ismétlése, az egyes részek képernyőre kiírt mondataival, magyarázataival egyetemben. Mégis, a gyakorlat azt mutatja, az idegen nyelvet tanulók önbizalma és biztonságérzete erősödik, ha az új ismeretek tankönyv formájá-

ban is rendelkezésre állnak a számukra.

A körülményekre való tekintettel még fokozottabban szükséges a tankönyv a külföldön magyar nyelvet oktató vendégtanár számára a napi munkavégzés során: az idegen ajkú nyelvtanuló kezébe ugyanis mindenképpen írott/nyomtatott anyagot kell adni, olyat, amely az adott ország célnyelvi sajátosságaira épül és folyamatos összevetést biztosít a magyar nyelvi egységekkel.

Az oktatás, az elsajátítás hatékonyságának növelése érdekében szakmailag szükséges értékelni az egyes tankönyvek sajátosságait. Ezt az elemző tevékenységet elsődlegesen a külföldön tanító magyar vendégtanárok végezhetik el, a magyar mint idegen nyelv adott képzési területén.

Jómagam négy éven át oktattam a Sumeni Pedagógiai Főiskola Bölcsészettudományi Karán, illetve a Szófiai Magyar Kulturális Intézet városi nyelvtanfolyamain (Címtalista "Dobri Vojnikov"), a "Sipos István - Szűcs József: Magyar nyelv-könyv bolgárok számára" tankönyvet használva. A bulgáriai magyar nyelvi képzéssel kapcsolatos, alapvető fontosságú tananyagra vonatkozó megállapításaim tehát konkrét szakmai tapasztalatok alapján jöttek létre.

A hatvanas évek elméleti-gyakorlati nyelvoktatási kutatásaira épült tankönyv 1976-ban jelent meg a Tankönyvkiadó gondozásában. A nyelvkönyv négy oldalas bolgár nyelvű bevezetővel kezdődik, koncentrált tájékoztatást nyújtva a szerzők szándékairól, az alapelvekről, illetve a különböző egységek szerepéről az oktatási/tanulási folyamatban. A nyilvánvalóan a bolgárok számára összeállított egységet azonban hasznos lett volna kiegészíteni a magyar nyelv elhelyezkedésére vonatkozó rövid áttekintéssel, kitérve legalább egy mondatban arra is, hogy tévhit az, mely szerint "a magyar a világ legnehezebben megtanulható nyelve".

A tankönyv következő része a "Fonetika" címet viseli, de egy általános nyelvtani bevezető egységként is felfogható ez a tíz oldal. A szabályok, példák, gyakorlatok alkalmasak arra, hogy a bolgárok megfelelő alapot kapjanak a magyar nyelv rendszeres tanulásához. Nehézséget okoz azonban, hogy a magyar példaszók bolgár megfelelője többször hiányzik. (Bulgáriában igen nehéz magyar-bolgár és bolgár-magyar szótárhoz jutni.) Így már az oktatás legkezdetibb szakaszában bonyolult szómagyarázatokba foghat a vendégtanár, kezdve az ábécé 42, majd a mássalhangzó rész $8+18=26$, összesen tehát 68 példaszavával. Ráadásul, akarva-akaratlanul, az "abszolút kezdők" számára igencsak nehezen felfogható, bonyolult nyelvtani magyarázatokba is bele kell kezdeni, egyes határozók, illetve a felszólító mód vonatkozásában. A 18. oldalon levő, legelső feladatok ugyancsak komoly nehézséget okoznak a bolgár "kezdők" számára - a sok ismeretlen szó miatt. Nos, legalább itt, a bevezető egység végén hasznos lett volna egy jó motivációs lehetőséget megragadni. Az első -ban, -ben gyakorlatnál, és a másodiknál is olyan "ismerős" szavakat kellett volna megadni, melyeknek alakja+jelentése (gyakorlatilag) mindkét nyelvben megegyezik, pl.: lámpa = лампа, sál = сал, fotel = фотел, váza = ваза, kolbász = колбас, танц = tánc, тема = téma, драма = dráma, шлагер = sláger.

A nyelvtani bevezető rész végén még külön is ki lehetett volna térni a bolgár-magyar szókinccs "viszonylag gyakori" hasonlatosságára, amikor ugyancsak "nem nagy gond" a magyar szó megtanulása, pl.: не = nem, влуза = blúz, паркет-пarketta, кабина = kabin, рецепта = recept; szendvics = сандвич, szalámi = салам, ebéd = обед.

Nem véletlenül emeltem ki a tananyag kezdeti részének nehézségeit, illetve a pozitív motivációs megoldások hiányát. Véleményem szerint ugyanis az idegen nyelv oktatásának kezdő szakaszában minden lehetőséget meg kell ragadni annak érzé-

keltetésére, hogy é r d e m e s az adott nyelvet tanulni. Ehhez viszont, a lehetőségekhez képest, legalább minimális sikerélmények szükségesek, a fokozatosan növekvő tanulási terhelés megalapozása érdekében. Természetesen a tanár személyisége meghatározó tényező ezen a területen is. A jelentős szakmai gyakorlat zökkenőmentesen megoldhatja az elemzett tankönyv kezdeti szakaszának nehézségeit. Hasonló megállapításra juthatunk a nyelvkönyv gerincét képező, következő anyagrészel kapcsolatban is.

A 33 lecke 2 tanév (4 szemeszter) heti 2 x 2 órás feldolgozását tételezi fel. Ez a megoldás, a tapasztalatok alapján, tekintettel a rendelkezésre álló tananyag igen nagy mennyiségére, csak úgy realizálható, ha a tanár erőteljesen szelektál, és csak a fontosabb részekre összpontosít, vagyis néhány leckét, témát, nyelvtani részletezést tudatosan elhagy az oktatás folyamán.

Itt kell kitérnem a tankönyvnek az egyetemi hallgatók fakultatív nyelvoktatásban történő felhasználási lehetőségére. Nyilvánvalóan a hallgatók lehetőleg gyorsan és kevés erőfeszítéssel szeretnének magyarul megtanulni. Ezért ebben az oktatási formában még inkább meg kell válogatni/rostálni a nyelvkönyv anyagát, sőt nemegyszer hasznosabb saját készítésű, rövidebb részegységekkel helyettesíteni a túlságosan terjedelmes leckéket. Ez azonban nem jelent ellentmondást a tankönyv használati értékeivel kapcsolatban, hiszen a nyelvkönyv n e m a felsőoktatás számára készült, legfeljebb ott is használható a képzés folyamatában - elsősorban "kézikönyv"-ként. Más kérdés, hogy a deklarált szándék ellenére, különböző vonatkozásokban, mégiscsak "egyetemi szakkönyv" jellegűvé vált a nyelvkönyv. Az ilyen "sokoldalúsággal" azonban már nem lehet egyetérteni. Nyilvánvalóan problematikus lehet ugyanis - pusztán a nyelvi szakképzés színvonalát tekintve - egy általánosan jól alkalmazható, a nyelvtanfolyamok lényeges alkotóelemének tekinthető alapfokú tankönyvet - az egyetemi filo-

lógiai képzés szakkönyvének használni.

Egyik oktatási közegben sem helyeselhető igeragozá-sunkat a főnévi igenévből kiindulva tanítani. (89. o.) A ma-gyarban az ige fogalma a jelentő mód, jelen idő, 1. sz. 3. személyi alak, melynek a bolgárban az 1. sz. 1. személyű for-ma felel meg. Éppen ezért jobb lett volna egyszerűen közölni a 7. leckében, hogy a magyarban az ige fogalma - az 1. sz. 3. személy. A továbbiakban pedig a szószedetekben és a gya-korlatokban ezt a formát kellett volna i g e k é n t sze-repeltetni, a vele megegyező, 1.sz. 3. személyű bolgár igea-lakkal együtt: tanul = *уча* . Mellesleg Hubenova és Szon-di ugyancsak ezt a koncepciót képviselte a Bolgár nyelvkönyv magyarul beszélők számára megírásánál: a bolgár igealak után, értelemszerűen, a vele megegyező magyar szó következik - 1. sz. 1. személyben, mivel ebben az esetben a bolgár igei fo-galom a meghatározó nyelvi tényező (az 1. sz. 1. sz.): *кървам* = kérdezek, *идвам* = jövök (61.o.).

Az igékkel kapcsolatos másik probléma az, hogy nem rendszeres a szószedetekben a vonzatok megjelölése. A 17. olvasmányban például csak 4 esetben találunk vonzatot, illet-ve 2 alkalommal az alapszót követő szószerkezeti példában ta-lálható, lo-szer viszont hiányzik: születni/ik, megnősülni, férjhez menni, közlekedni/ik, megismerni, élni, javítani, felszabadítani, ünnepelni, megünnepelni, holott különösebb erőltetettséggel jelölhetjük a vonzatot ezekben az ese-tekben is. Semmi különbség sincs ugyanis például ebben a te-kintetben a megadott "ellenőrizni vmit" a hiányzó vonzatú "ünnepelni" összevetésében, legfeljebb a "vmit" a "valakit" vonzattal is ki lehetne egészíteni: ellenőriz vmit, vkit; ünnepel vmit, vkit.

Egészében azonban a nyelvkönyv részletesen, többször visszatérő feldolgozásban tárgyalja az igeragozást, sok-sok példával megalapozva az elsajátítás sokrétű lehetőségét. Ha-

sonló véleményt lehet alkotni a 208 egységből álló teljes grammatikai ábrázolásról is. A különböző táblázatok, a részletes gyakorlatok ugyancsak segítenek abban, hogy a tanulók eredményesen foglalkozhassanak a magyar nyelvtan különböző részterületeivel.

A nyelvkönyv 33 leckéje - a befejező egységet alkotó magyar-bolgár szószedet szerint - 2082 szót (szószerkezetet, kifejezést) tartalmaz. A szövegösszefüggésbe ágyazva ez a szó mennyiség megfelelően tükrözi a mindennapi élet alapvető beszédfordulatait.

A leckék belső szerkezeti rendjében a már érintett nyelvtani részt egy párbeszédese egység követi, amely mintegy előkészíti az olvasmány feldolgozását. A dialógusok tartalmát néha túlhaladta már az idő, és így az adott szituációk nemegyszer mesterkéltnek tűnnek, bizonyos átdolgozásra szorulnak.

A "Gyakorlatok és feladatok" egységben elsősorban kérdés - felelet gyakorlatokra épülnek a bevézésre, rögzítésre is alkalmas feladatok, amelyeknek a nyelvkönyv utolsó előtti részében a megoldásai megtalálhatók. A "kulcs" megadása jelentősen segíti az egyéni/otthoni tanulást.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a nyelvi anyag tökéletes megtanulása esetén a bolgár hallgató középfokú nyelvi jártasságra tehet szert. Tekintettel arra, hogy ilyen kiemelkedő tehetség az oktatási gyakorlatban ritkán mutatkozik, helyesebb inkább reális célkitűzésként az alapfokú nyelvvizsgát megközelítő/meghaladó szintet megjelölni.

Nemcsak az idő múlása, hanem néhány pontatlanság korrekciója miatt is az anyag már átdolgozásra, kiegészítésre szorul. Kétségtelen azonban, hogy jelen formájában is értékes alapmű ez a tankönyv a magyar mint idegen nyelv bulgáriai oktatása számára.

IRODALOM

- Sipos István - Szűcs József: Magyar nyelvkönyv bolgárok számára. Tankönyvkiadó, Budapest., 1976., 1980.
- Milka Hubenova - Szondi György: Bolgár nyelvkönyv magyarul beszélők számára. Narodna prosveta, Szófia, 1982.
- Dr. Bazsó Zoltán: Az országismeret helye és szerepe a külföldi hallgatók magyar nyelvi oktatásában. A Hungarológia Oktatása, Bp., 1987. I.l. 84-86. p.
- Dr. Bazsó Zoltán: A sumeni magyar nyelvi képzés helyzete és módszertani kérdései. Szakmódszertani továbbképző előadás. Sumen, 1986. (Kéziratban.)
- Dr. Bazsó Zoltán: Az országismeret helye és szerepe a bolgár hallgatók magyar nyelvi oktatásában. Szakmódszertani továbbképző előadás. Szófia, 1987. (Kéziratban.)
- Dr. Bazsó Zoltán: A "Sipos - Szűcs: Magyar nyelvkönyv bolgárok számára" című tankönyv módszertani értékelése az oktatási gyakorlat szemszögéből. Előadás a Szófiai Egyetem nemzetközi tudományos ülésén. Szófia, 1988. (Megjelenés alatt.)